

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНИХ ПРОЯВІВ НА МІЖЕТНІЧНОМУ ҐРУНТІ ТА ЇХ ПРОФІЛАКТИКА

В статті розглядається проблема девіантної поведінки і можливих шляхів її профілактики. Особлива увага звертається на аналіз девіантних проявів в сфері міжетнічних відносин. Одним із шляхів профілактики цього явища розглядається необхідність забезпечення адекватної полікультурної політики держави і реалізації полікультурної освіти, результатом якої буде сформована полікультурна компетентність, здатність до міжкультурного спілкування.

Ключові слова. Девіантна поведінка, етнічні девіації, профілактика, мультикультурна політика, полікультурна освіта, міжкультурне спілкування.

Вступ. Проблема профілактики девіантної поведінки набуває все більшої актуальності в зв'язку з суттєвим збільшенням девіантних проявів, особливо в молодіжному середовищі. В останні роки серед неповнолітніх і молоді поширилися нові види девіацій: рекет, розбійні напади, комп'ютерні злочини, «кібербулінг» а також девіантні прояви на етнічному ґрунті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема девіантної поведінки та її профілактика досліджується вітчизняними вченими: педагогами, психологами, медиками, юристами (І.Джужа, Н.Максимова, В.Оржеховська, І.Парфанович, В.Синьов, Т.Федорченко, М.Фіцула). Проте девіантні прояви в сфері міжетнічних відносин поки що вивчені недостатньо.

Метою даної статті є дослідження особливостей девіантних проявів на етнічному ґрунті та їх профілактика.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні, яка є багатонаціональною державою, на жаль, поширюються правопорушення і злочини на етнічному ґрунті. Проте така ситуація спостерігається і в багатьох інших країнах. Цікавими є результати досліджень Є.Ільїна [1], який розглядає етнокультурологічний аспект як можливу причину девіантної поведінки. Автор цілком слушно відзначає, що у різних націй і народностей в різні історичні епохи змінювались соціальні норми поведінки. В окремих культурах «девіантність» в нашому розумінні була нормативною (вживання наркотиків, ритуальні самогубства тощо).

Необхідно відзначити, що конфлікти на соціально-етнічному ґрунті супроводжують всю історію людства. Уявлення, ідеї, вірування, норми, ролі, цінності, тобто культурні коди, які є спільними для різних регіонів, країн чи культур, здійснюють безпосередній вплив на поведінку і діяльність їх представників і у більшості випадків не співпадають. Саме відмінності змісту культурних кодів часто є причиною виникнення міжетнічних проблем, конфліктів і непорозуміння. Відмінності у нормативно-ціннісних базах, способах поведінки, традиціях і звичаях, просторовій і часовій парадигмах, вербальній та невербальній комунікації, домінуючих стилях мислення, культурній і мовній картинах світу часто викликають

непорозуміння у процесі міжкультурної взаємодії.

Важливою причиною міжетнічних конфліктів також є нерівномірність розвитку, відмінності в доступності соціальних благ, намагання вирішити ці та інші проблеми за рахунок інших народів, психологічне несприйняття «чужих».

Вчені пропонують різні класифікації міжетнічних конфліктів. Це, зокрема: соціально-економічні, які виникають внаслідок недотримання громадянської рівноправності; культурно-мовленнєві і конфесійні (суперечності в питаннях культури, мови, релігії); політичні, якщо етнічні меншини відчують свою меншовартість, територіальні та інші [2, с.184].

Якщо говорити про сьогоднішній день, то однією з основних причин загострення взаємовідносин між націями і окремими етнічними групами є, в першу чергу, кризовий стан економіки в країні. Криза економіки, невирішеність соціальних проблем, гіперінфляція, міграція, зубожіння народу, воєнна агресія з боку Росії та інші негативні явища значно ускладнили відносини між народами. В окремих випадках негативна роль у розв'язанні міжетнічних конфліктів належить і засобам масової інформації, які часто сприяють формуванню підсвідомої неприязні представників одних народів до інших. Саме засоби масової інформації можуть вміло створити образ «ворога» в національних відносинах [3].

Варто звернути увагу й на той факт, що останнім часом етнокультурологічні аспекти набули особливого забарвлення. Так, без перебільшення можна констатувати, що впродовж останніх років з'явилася специфічна категорія населення – біженці, переселенці, причини девіантної поведінки яких в значній мірі зв'язані з війною, вимушеною міграцією і переселенням сімей. Також спостерігаються девіантні прояви населення стосовно біженців [4].

Дійсно, міграційний потік може зумовити певну загрозу соціально-політичній стабільності країни, створити передумови для виникнення конфліктних ситуацій між корінним населенням і мігрантами, які претендують не тільки на місце проживання, але й на робочі місця, землю, соціальне забезпечення, пільги, гарантії. Не маючи достатніх джерел існування, вони часто поповнюють ряди злочинних угруповань. Це ж стосується і неповнолітніх та студентської молоді, які відчують себе чужими в новому для них середовищі, іноді вороже налаштованому.

В боротьбі з девіантними проявами, в тому числі й тими, які виникли на етнічному ґрунті, чільне місце посідає профілактична робота. Як справедливо підкреслює О.Фролова, ефективна боротьба з девіантними проявами не зводиться лише до кримінального покарання, а передбачає комплекс попереджувальних заходів і системний підхід до їх реалізації. Навіть, якщо протиправну дію вже вчинено, то покарання може розглядатися як попереджувальний захід щодо подальших девіантних проявів [5, с.4].

Варто відзначити, що сам термін «профілактика» вживається в багатьох галузях науки і найчастіше тлумачиться як «попередження», «запобігання». В «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» відзначається, що профілактика – це діяльність, спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ і їх небезпечним наслідкам [6, с.166].

Соціальна профілактика, яка здійснюється на рівні держави і розглядається як: сукупність державних, громадських, соціально-медичних і організаційно-виховних заходів, спрямованих на попередження, усунення або нейтралізацію основних причин і умов, що викликають різного роду соціальні відхилення негативного характеру та інші соціально небезпечні та шкідливі відхилення в поведінці. Її метою є створення передумов для формування законослухняної, високоморальної поведінки; система соціальних, правових, педагогічних та інших заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють бездоглядності, скоєнню правопорушень і антигромадських дій неповнолітніми, здійснюваних у сукупності з індивідуальною профілактичною роботою та сім'ями, які перебувають в соціально небезпечному становищі.

М.Шакурова [7] визначає соціальну профілактику як діяльність, спрямовану на попередження соціальних проблем, соціальних відхилень або утримання їх на соціально терпимому рівні шляхом ліквідації чи нейтралізації причин, які їх породжують. Профілактика спрямована на попередження можливих фізичних, психологічних, соціокультурних колізій у окремих індивідів; збереження, підтримку і захист життя і здоров'я людей; сприяння їм в досягненні поставлених цілей і розкритті їх внутрішніх потенціалів.

Виділяють три рівні соціальної профілактики. (1) Загальносоціальний рівень – діяльність держави, суспільства, їх інститутів, спрямована на розв'язання протиріч в соціально-економічному житті, морально-духовній сфері і т.п. Вона здійснюється різними органами державної влади і управління, громадськими організаціями. (2) Спеціальний рівень – цілеспрямований вплив на негативні фактори, зв'язані з окремими видами відхилень чи проблем. Ліквідація або нейтралізація причин цих відхилень здійснюється в процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких профілактична функція є професійною. (3) Індивідуальний рівень – профілактична діяльність стосовно конкретних осіб, у поведінці яких спостерігаються відхилення.

Розрізняють також первинну, вторинну і третинну профілактику.

Слід підкреслити, що соціальна профілактика є необхідним фоном, на якому більш успішно здійснюються всі інші види профілактики девіантної поведінки підлітків: психологічна, медична, соціально-

педагогічна, педагогічна, кримінологічна, віктимна.

Профілактика повинна мати комплексний характер, тобто, включати первинну, вторинну і третинну профілактику і забезпечуватися одночасно на загальнодержавному, спеціальному та індивідуальному рівнях. Цілком очевидно, що забезпечити ефективну профілактику на індивідуальному рівні неможливо, якщо вона не проводиться на загальнодержавному і спеціальному рівнях. Проте на практиці подібні ситуації часто мають місце, чим в значній мірі можна, на нашу думку, пояснити досить низьку ефективність соціальної профілактики девіантної поведінки на сьогоднішній день.

Важлива роль в профілактиці міжетнічних конфліктів, на нашу думку, належить забезпеченню полікультурної політики держави і, зокрема, полікультурній освіті. Полікультуралізм розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття в суспільстві, яка включає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти і має специфічні механізми втілення. Полікультуралізм визнає демографічні й культурні реалії сучасного суспільства. Щодо полікультурної освіти, то її зазвичай розуміють як таку, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, збереженню нею власної ідентичності, прагненню до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, умінню жити в мирі і злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп. Водночас, багато вчених, розглядаючи полікультурну освіту, вважають її важливою складовою виховання, що, на нашу думку, цілком правомірно, або ж навіть вживають термін полікультурне виховання як самостійний.

Результатом реалізації завдань полікультурної освіти є сформованість міжкультурної компетентності особистості, яка, зокрема, передбачає здатність до міжкультурної комунікації.

Міжкультурну комунікацію можна розглядати у двох аспектах: а) як здатність ідентифікувати культурну приналежність, що передбачає знання мови, цінностей, норм, моделей, стандартів поведінки іншої комунікативної спільноти; б) як здатність досягати успіху, контактуючи із представниками іншої культурної спільноти, навіть при поверхневому знанні основних елементів культури своїх партнерів, але при достатньому рівні розвиненості емпатійності окремої особистості. Саме із другим варіантом міжкультурної комунікації доводиться найчастіше стикатися у практиці спілкування.

Виходячи із такого розуміння змісту міжкультурної комунікації, можна виокремити основні ознаки рівня її розвитку:

- психологічну готовність до співпраці з представниками інших культур;
- відкритість до пізнання чужої культури та сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей;
- уміння розмежовувати колективне та індивідуальне у комунікативній поведінці представників інших культур;
- володіння набором сучасних комунікативних засобів;
- здатність змінювати поведінкові моделі спілку-

- вання в залежності від ситуації;
- дотримання етикетних норм у процесі комунікації;
- готовність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи.

Тому міжкультурну комунікацію слід вважати процесом взаємодії між представниками різних культур, у якому прямо чи опосередковано проявляються культурні відмінності, що суттєво впливає на наслід-

ки спілкування.

Висновки. Проблема міжетнічних девіацій є на сьогоднішній день надзвичайно актуальною. Одним з можливих шляхів попередження девіацій на між-етнічному ґрунті є забезпечення полікультурної політики держави і реалізації завдань полікультурної освіти. Ця проблема в цілому потребує подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
2. Платонов Ю.П. Этническая психология / Ю.П.Платонов. – СПб: Речь, 2001. – 320 с.
3. Козубовський Р.В. До питання про соціально-правовий захист національних меншин / Р.В.Козубовський // Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. – 2004. – №3.
4. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період воєнного конфлікту: навчально-методичний посібник. – К.: Агентство «Україна», 2015. – 174 с.
5. Фролова О.Г. Злочинність і система кримінальних покарань: Навчальний посібник / О.Г.Фролова. – К.: АРТЕК, 1997. – 208 с.
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. І.Д.Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
7. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога: Научное пособие / М.В.Шакурова. – М.: Академия, 2002. – 271 с.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2016 р.

Козубовський Ростислав

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра социологии и социальной работы
Государственное высшее учебное заведение
«Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕВИАНТНОГО ПРОЯВЛЕНИЙ НА МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ПОЧВЕ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА

В статье рассматривается проблема девиантного поведения и возможных путей его профилактики. Особое внимание уделено анализу девиантных проявлений в сфере межэтнических взаимоотношений. Одним из путей профилактики этого явления рассматривается необходимость обеспечения адекватной мультикультурной политики государства и реализации поликультурного образования, результатом которого будет формирование поликультурной компетентности, способности к интеркультурному общению.

Ключевые слова: девиантное поведение, этнические девиации, профилактика, мультикультурная политика, поликультурное образование, интеркультурное общение.

Kozubovskyy Rostysav

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.
Department of Sociology and Social Work
State Higher Educational Establishment
«Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

FEATURES OF DEVIANT MANIFESTATIONS BASED ON ETHNICITY AND THEIR PREVENTION

This article is devoted to the investigation of the problem of deviations and the possible ways of prevention. The main scientific approaches to the problem have been revealed. The analysis of deviations among the young people has been conducted. Special attention is paid to the ethnic deviations. It is underlined that conceptions, ideas, beliefs, norms, roles, values, that is cultural codes being common to different regions, countries or cultures, have a direct impact on the behavior and activities of their representatives and in major cases do not coincide. It is differences in the content of their cultural codes that often cause interethnic problems, conflicts and misunderstanding. Multicultural education provides the formation of intercultural competence and ability to intercultural communication. Intercultural communication is considered to be a process of interaction between the representatives of different cultures, in which cultural distinctions that significantly affect the consequences of communication are manifested directly or indirectly. Resulting from this understanding of intercultural communication content, the following features of the level of its development can be distinguished: psychological readiness to cooperation with the representatives of other cultures; openness to get to know another culture as well as to perceive psychological, social and other intercultural distinctions; ability to differentiate between the collective and individual in communicative behavior of the representative of other cultures; possession of a set of current communicative means; ability to change behavior modes of communication depending on a situation; observance of the etiquette norms in the communication process; and readiness to overcome social, ethnic and cultural stereotypes.

Key words: deviations, ethnic deviations, prevention, multicultural policy, multicultural education, intercultural communication.